

כלי שני וכלי שלישי / הרב י"צ רימון

המרכז האקדמי לב – הלכות בישול 8

- א. מים שמן ותבלין – מפורש בגמרא שמותר בכלי שני
- ב. הגרש"ז והרב אלישיב – דין תבלינים של ימינו
- ג. דין חלב בקפה ושאר משקים
- ד. היראים – אסור לבשל אפילו בכלי שלישי
- ה. פמ"ג ואגרות משה – מותר להכין תה בכלי שלישי
- ו. קושיית החזו"א – ההבדל בין כלי שני לשלישי?
- ז. אין דרך בישול בכלי שלישי

א. מים שמן ותבלין – מפורש בגמרא שמותר בכ"ש

שלום לכולם, אנחנו היום מסיימים דין כלי שני וכלי שלישי, בעזרת ה' הנושא הבא יהיה 'עירוני', נשלח לכם בעזרת ה' מקורות, זה נושא עיוני-למדני, בהרבה נושאים בש"ס, גם באיסור והיתר. היום ננסה לסגור את הסוגיא של כלי שני וכלי שלישי.

אנחנו ראינו שבכלי שני יש מחלוקת האם מדובר על דבר מציאותי או על דבר הלכתי, למה כלי שני לא מבשל. ולמעשה ראינו שאשכנזים לא שמים שום דבר בכלי שני, מחשש לקלי בישול; וספרדים בדרך כלל חוששים רק מדברים שיש לחשוש בהם לקלי בישול, וגם זה לא לגמרי ברור, יש ספרדים שלא יכינו תה בכלי שני, כך הרב עובדיה ועוד אחרים; יש כאלה שאומרים שהמנהג הוא כן להכין תה בכלי שני, כך למשל שו"ת תפילה למשה ושו"ת מנחות אהבה, אבל בואו נאמר שאם אדם אין לו מנהג ברור שעדיף לא להכין בכלי שני בגלל הספקות בדבר הזה.

אנחנו צריכים להתייחס עכשיו לשני דברים. דבר אחד, יש שלושה דברים שאין ברירה, אנחנו חייבים להתיר, וזה מים שמן ותבלין.

האם כלי שני זה דאורייתא או דרבנן, לכאורה זה תלוי מה הטעם שאוסרים בכלי שני, אם זה מטעם 'מחזי כמבשל' זה דרבנן, אם מטעם של 'קלי בישול' אז אפשר לדבר על דאורייתא. אני חושב שבדרך כלל בהרבה מהפוסקים נראה שמדובר על דרבנן, נראה שתפסו יותר את כלי שני כרבנן, אם כי אני לא יכול להגיד שזה מוכרח.

אז נכון שעכשיו אנחנו לא אומרים שזה וודאי קלי בישול, אלא ספק קלי בישול. אמנם, אם תגיד שהגישה היא הגישה המציאותית, ולא ההלכתית, אם זה מתבשל בכלי שני זה יהיה דאורייתא, אז אנחנו נגיד שכלי שני זה ספק דאורייתא, אבל זה עדיין לא דרבנן. לפי הגישה ההלכתית, אז די ברור שהכל כאן דרבנן, עניין של 'מחזי'.

יש דברים שאין לנו ברירה, ואנחנו חייבים להתיר אותם, אז האחד זה שמן, אנחנו ראינו את הסוגיא בשבת, 'טול בכלי שני ותן', שם מדובר על שמן

אמר רבי יצחק בר אבדימי: פעם אחת נכנסתי אחר רבי לבית המרחץ ובקשתי להניח לו פך של שמן באמבטי, ואמר לי: טול בכלי שני ותן. שמע מינה תלת, שמע מינה: שמן יש בו משום בשול..

(תלמוד בבלי שבת מ:)

אז מבואר ששמן מותר לתת בכלי שני.

חוץ מזה, מבואר שמים מותר לתת בכלי שני, כי המשנה אומרת:

האילפס והקדרה שהעבירן מרותחין לא יתן לתוכן תבלין אבל נותן הוא לתוך הקערה או לתוך התמחוי.

(מסכת שבת פרק ג משנה ה)

קערה זה כלי שני, אז מבואר שמים לא מבושלים מותר לתת לכלי שני. ושם בסוגיא מבואר שגם תבלינים מותר לתת לכלי שני, יש

כאלה שאומרים יותר מזה אפילו. אז בדברים האלה אין לנו אפשרות לכאורה להחמיר.

ב. הגרש"ז והרב אלישיב – דין תבלינים של ימינו

למרות זאת, יש מקום לדון בעניין, ויש דיון באחרונים לגבי בצל, שאני לא אזכיר עכשיו, אבל השאלה היא איך להתייחס לבצל, האם בצל נחשב כתבלין. אז למשל המגן אברהם אומר שמותר לתת בצל בכלי שני, כי בצל זה נותן טעם. ה"ט"ז אומר שבצל זה דבר חריף, אנחנו מכירים את דין 'חריף' מאיסור והיתר, חריף הוא ממהר להתבשל, ואתה לא יכול לשים בצל בכלי שני. ויש מחלוקת בין האחרונים, שולחן ערוך הרב וערוך השולחן הקלו, שמותר לשים בצל בכלי שני, המשנה ברורה החמיר שאסור לשים בצל בכלי שני. אז זה דוגמא לדבר אחד.

אבל דוגמא לדבר נוסף, שמאוד משמעותי מצידנו, זה דברי הגרש"ז אויערבך לגבי תבלינים. אומר השמירת שבת כהלכתה:

ומהם הדברים הנקראים תבלין, שמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דלא מסתבר שהם תבלינים הרגילים בינינו, שהם באים להטעים התבשיל, דכיון שהם דקים מאוד, כל שכן שהם מתבשלים גם בכלי שני.

(שמירת שבת כהלכתה פרק א הערה קעד)

אז רב שלמה זלמן אומר, זה בכלל לא מדבר על תבלינים של ימינו, היום התבלינים הם מאוד דקים, ואסור לשים אותם בכלי שני. אתם מבינים שדברי רב שלמה זלמן מאוד מחמירים עלינו מבחינה הלכתית, התבלינים היום – פפריקה, פלפל וכו' – לפי רב שלמה זלמן אנחנו מבינים שהתבלינים אסורים גם בכלי שני, זה אומר שאם יש לך כל מיני דברים בצלחת, ואם יש לך אולי אפילו תפוח אדמה שאולי נחשב ככלי ראשון, יהיה אסור לך לשים תבלינים, וגם לא בכלי שני, כי היום תבלינים כן מתבשלים.

הרב אלישיב הקל בדבר, זה לא קורה הרבה שרב שלמה זלמן מחמיר והרב אלישיב מקל, אבל זה קורה לפעמים. זה מופיע בספר שבות יצחק:

שמעתי מהגרי"ש אלישיב שדבר שהוא קשה מטבעו גם כשנטחן ונעשה דק יש לומר דאינו קל להתבשל, כיוון שאינו נעשה רך.

אז הרב אלישיב אומר שתבלין זה דבר שקשה מטבעו, זה לא משנה אם זה דק או לא דק, תבלין לא מתבשל בקלות, ולכן מותר לשים אותו בכלי שני. הדבר הזה, הדרך של הרב אלישיב, יש מקום לחזק אותה, מזה שבכל הש"ס מצאנו התייחסות לתבלינים כדבר שחוק, הרבה פעמים, יש לנו משנה בביצה דף יד, שמדברים שם על תבלינים שהם שחוקים, ואיך שוחקים את התבלין ביום טוב. גם ביניהם כנראה היה להם תבלינים שחוקים, לא רק 'מקל קנמון', כנראה היה להם תבלינים שחוקים. ובכל אופן, לפי הרב אלישיב אפשר להקל ולשים תבלינים גם בימינו בכלי שני.

יש עוד מחלוקת מעניינת לגבי לימון, יש לנו בעיה הרי שאנחנו לא יכולים לסחוט לימון לכוס בגלל איסור דש, אז רוצים לחתוך חתיכה ולשים את זה בתוך כוס, בתוך כלי שני, האם מותר או אסור?

החזון איש טען שצריך להתיר לשים לימון בתוך כוס, כי הוא אמר שזה כמו תבלין, הלימון נותן טיבול במים, אם התירו תבלין צריך להתיר גם לימון.

רב שלמה זלמן אויערבך אומר שאין לשים לימון בכלי שני, הוא אומר שזה לא נחשב תבלין בכלל, הוא נותן טעם, זה פרי, ויש לאסור.

ג. דין חלב בקפה ושאר משקים

בקיאים בדברים רכים וקשים מי הוא מתבשל בכלי שני ומי הוא שאינו מתבשל.

(ספר יראים סימן רעד)

אז לדעת היראים אין שום אפשרות להכין תה בשבת משקית, שום אפשרות, לא כלי שלישי, לא כלי רביעי ולא כלי חמישי. כל עוד היד סולדת אתה לא יכול להכין תה בכוס הזאת בשבת. היראים נקט בגישה המציאותית, וכיוון שהוא נקט בדרך הזאת – תבדוק את חום המים, ובדרך כלל בכלי שלישי המים חמים עדיין מעל יד סולדת, אז אין אפשרות להכין תה.

הדרך היחידה להכין תה זה על ידי שאתה מכין תמצית תה, שאתה לוקח תה מלפני שבת, שם אותו על האש, מכין תמצית תה, ועם זה אתה מכין תה בשבת, זה לפי מה שיוצא מדברי היראים.

ה. פמ"ג ואגרות משה – מותר להכין תה בכלי שלישי

הפרי מגדים אומר:

ובשבת למאן דאמר בסעיף ה' דאוסר פת בכלי שני, הא כלי שלישי בט"ע וכדומה, שמערה ממים טמונים לכלי שני ומשם לקערות קטנים, דיש להקל:

(פרי מגדים או"ח אשל אברהם סימן שיח ס"ק לה)

מה שאני מצטט לכם עכשיו זה מאוד חשוב, כי הפרי מגדים הוא אחד הפוסקים המרכזיים בפסיקה, הייתי אומר שחלק מרכזי בפסיקת המשנה ברורה מבוסס על הפרי מגדים. הפרי מגדים נחשב לפוסק מאוד מרכזי, לפוסק שמורן, והפרי מגדים אומר שמותר לעשות תה בכלי שלישי.

הרב פיינשטיין בשו"ת אגרות משה, זה לא משהו במושגי היסוד שכל בחור ישיבה צריך לזכור, אבל כל מי שלומד שבת יש תשובה אחת בשו"ת אגרות משה שהוא צריך לזכור אותה בעל פה. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד. ולמה הוא צריך לזכור

עוד דבר שיש מקום לדון בו, מותר לשים מים. האם מותר לשים חלב? האם מותר לשים משקה אחר? בגמרא כתוב לגבי מים, אז יש מחלוקת בזה אצל האחרונים. לדברי שולחן ערוך הרב משמע שההיתר הוא לכל המשקים, כל המשקים מותר לשים בכלי שני. אבל המשנה ברורה בשי"ח ס"ק לט, כותב שרק מים אפשר לשים בכלי שני, ושאר המשקים אי אפשר לשים בכלי שני.

לפי זה, לכאורה אנחנו בבעיה. אדם הכין כוס קפה בשבת, והוא שם מים קפה סוכר, מכין את זה בכלי שני, קפה אפשר להכין בכלי שני, ואז הוא רוצה להוסיף חלב, האם הוא יכול להוסיף חלב? לכאורה לפי שולחן ערוך הרב הוא יכול להוסיף חלב, כי כל המשקים מותר לשים בכלי שני, ולפי המשנה ברורה אסור.

אבל באמת אנחנו מקלים בזה. למה? המשנה ברורה בעצמו כותב שנוזל שהתבשל והצטנן מותר לשים בכלי שני, כי יש לנו ספק ספיקא. ספק אחד, אולי בכלל מותר לשים נוזלים בכלי שני. וספק שני, אולי הנוזל הזה בכלל נחשב כמבושל, כי לדעת הרבה ראשונים גם נוזל שהצטנן נחשב כמבושל.

כאשר מדובר על חלב, מה עבר חלב? חלב עבר פסטור. פסטור זה ב 85 מעלות, יש מחלוקת איך להתייחס לזה, אם כבישול או לא, אבל כיוון שזה כבר עבר פסטור, והרוב חושבים שזה נחשב פסטור, ויש כאלה שאומרים שזה מותר בכלל לשים כל משקה בכלי שני, לכן ניתן להקל ולשים חלב בכלי שני, להכין כוס קפה ולשים בתוכו חלב.

ד. היראים – אסור לבשל אפילו בכלי שלישי

אני חושב שאנחנו נסתפק בזה, ונעבור לכלי שלישי.

בעל היראים, ר' אליעזר ממיץ, כותב:

הלכך יזהר אדם שלא להכניס בשבת שום דבר בכלי שני ואף בכלי שלישי שהיד סולדת בו שאין אנו

אותה בעל פה? כי בתשובה הזאת יש עשרות תשובות קטנות בדיני שבת, הרבה מהם בענייני בישול, והתשובה הזאת אפשר לראות אותה המון פעמים מצוטטת. יש שם כל כך הרבה דברים, היה כדאי פשוט לעבור על התשובה. אז זו תשובה שמזכירים אותה הרבה פעמים בכל מיני דברים, וגם בהקשר שלנו. אומר הרב פיינשטיין:

לע"ד לא נראה כלל לומר דאיכא דברים שמתבשלים בכלי שלישי. דלא מצינו אלא שבכלי שני יש דברים המתבשלים וממילא מאחר שאין אנו יודעים יש לאסור כל דבר, ובכלי שלישי לא מצינו.

(שו"ת אגרות משה או"ח חלק ד סימן עד אות טו)

אומר הרב פיינשטיין, אנחנו מצאנו בישול בכלי שני, לא מצאנו בכלי שלישי. עכשיו, גם כלי שני, הגמרא אומרת שכלי שני לא מבשל, אבל ראינו בראשונים שיש לחשוש לקלי בישול. אומר הרב פיינשטיין שכל זה בכלי שני, כלי שלישי לא מצאנו, לא מצאנו בגמרא באף מקום 'כלי שלישי', מצאנו אמנם ביראים, אבל כל הראשונים האחרים לא דיברו על כלי שלישי.

ואז הוא מתייחס לערוך השולחן. ערוך השולחן אוסר להכין תה בכלי שלישי:

ומש"כ בעה"ש סימן שי"ח סעיף כ"ח דעינינו רואות שטיי/שתה/ מתבשל גם בכלי שלישי לא מובן זה ומה שרואין אנו בעינינו שמתאדמין המים זה אינו ענין בשול דאף בקרים ממש מתאדמין במשך זמן וכ"ש בחמין כשאין היד סולדת ולא זהו ענין בשול.

(שו"ת אגרות משה שם)

אומר הרב פיינשטיין, זה שאתה עושה תה, ואתה מרגיש שכאילו בקלות זה מתבשל, זה טעות אופטית, זה לא נכון, כי עובדה שאתה

יכול להכין תה גם במים קרים. זה שזה נהיה אדום, זה לא אומר שזה מתבשל.

הגע עצמך דמה שענינו רואות אינו כלום דהא מלח רואין אנו שבחם קצת מרגישין טעם המלח כמו בשמו אותו בחמין שהיד סולדת ומ"מ הלכה כר"נ (שבת מ"ב ע"ב) דאפילו ראשון לא בשלה.

(שו"ת אגרות משה שם)

גם מלח אתה שם ובמים קצת חמים זה מתמוסס ואתה מרגיש שזה מתבשל, אבל מצד הדין אנחנו פוסקים שמלח לא מתבשל אפילו בכלי ראשון, רק לחומרא אנחנו אומרים שמתבשל בכלי שני.

וכן הוא בעלי הטיי שמה שנצבע המים בחום קטן אינו ענין בשול, שלכן אפשר שהוא מקושי הבשול וא"כ אין לנו לומר מעצמנו כלום אלא מקבלה וממילא הוא ככל סתם דברים דהוא בכלי שני ספק ובכלי שלישי יש להתיר.

(שו"ת אגרות משה שם)

הרב פיינשטיין אומר, כלי שלישי לא מבשל. לא מצאנו באף מקום כלי שלישי, רק כלי שני, דיינו להחמיר בכלי שני, כלי שלישי לא מבשל, ומותר להכין תה בכלי שלישי.

אלה דברי הרב פיינשטיין, דברים מאוד משמעותיים וחשובים. למה אין לנו דיונים על תה בתקופת הראשונים והגמרא? כי לא היה. אתם מבינים שתה מתכתב עם פורים, למה? כי עד לפני 400 שנה בערך, כשמישהו היה צמא אז או שהוא שתה מים או שהוא שתה יין. ולפני 400 שנה מתחיל התה באנגליה, ויש משקה אחר, וכשיש משקה תה אז פתאום לעולם יש יותר שעות עבודה, כי יין הוא מרדים ותה הוא מעורר, אז זה שינה את כל שעות העבודה

בעולם. תה זה האויב של פורים, אבל זה נותן לעולם להיות ערני. גם קפה לא היה, זה דבר יותר מאוחר.

1. קושיית החזו"א – ההבדל בין כלי שני לשלישי?

כדי להגיד שכלי שלישי לא מבשל, יש לי שתי אפשרויות. אפשרות אחת, להגיד שכלי שלישי לא מבשל כי מציאותית הוא לא יכול לבשל; אפשרות שניה להגיד שכלי שלישי לא מבשל כי הלכתית זה לא כלי לעניין בישול. הרבה יותר קל לנו ללכת בדרך השניה, ולהגיד שזה לא כלי לעניין בישול. אבל הרב פיינשטיין כאילו כל הזמן מנסה להסביר מציאותית, וזה מאוד מעניין.

וזה מוביל אותנו לשאלת החזון איש, שאלה שבגללה במשך זמן רב לא יכולתי לישון, הטרידה את מנוחתי לפני עשרות שנים, כי החזון איש מקשה קושיא קשה ביותר, ואחרי שהחזו"א מקשה את זה, אתה אומר לעצמך 'וואו', איך אפשר להגיד משהו אחרי קושיית החזון איש?

כשאנחנו עוצרים כאן, לפני קושיית החזון איש, אנחנו אומרים לעצמנו שטוב, הרב פיינשטיין, כלי שלישי לא כתוב בגמרא, אתה יחסית רגוע להשתמש בכלי שלישי. אבל החזון איש מקשה. אומר החזון איש:

ולעניין כלי שלישי, במקום שכלי שני אסור כגון בפת או בצלים לדעת האחרונים המחמירים, כתב המשנה ברורה שהפרי מגדים מצדד להקל, ולא מצינו מקור לחלק בין כלי שני לשלישי, ואם דברים מתבשלים בשני מתבשלים בשלישי ואין הדבר תלוי אלא בחום המים שיהיו חמים שהיד סולדת בו.

החזון איש מקשה כאן קושיא מאוד גדולה – מה ההבדל בין כלי ראשון לכלי שני? כלי ראשון הדפנות חמים, כלי ראשון עמד על האש, כלי שני הדפנות קרים ולא עמדו על האש. ולכן כלי שני לא

מבשל מצד הדין, בעקרון, אפילו כשזה מעל יד סולדת. מה ההבדל בין כלי שני לכלי שלישי? תנו לי איזה הבדל לחלק בין כלי שני לכלי שלישי? יש הבדל?

גם אם המים עברו קצת יותר קירור, אין הבדל מהותי, הדפנות בשני המקרים לא עמדו על האש, אין הבדל מהותי, רק קצת יותר. אם זה קצת יותר – אז תלך לפי חום המים. כלי ראשון וכלי שני זה הבדל בדפנות, אתה יכול להבחין בהבדל מציאותי, יש הבדל, אפשר להבין למה כלי ראשון נאסר וכלי שני לא נאסר. אתה יכול לא לאסור כלי שני, אבל אם אסרת כלי שני – אין שום סברא לחלק בין כלי שני לכלי שלישי! המים מתקררים קצת יותר? בסדר, תלך לפי חום המים ותבדוק.

הרי יכול להיות מצד שיהיה כלי שני שהוא 70 מעלות ויכול להיות כלי שלישי שהוא 80 מעלות, אם אתה מעביר ישר. אז מה הסברא להתיר בכלי שלישי? תן לי הסבר לחלק בין כלי שני לכלי שלישי חוץ מחום המים.

2. אין דרך בישול בכלי שלישי

הדבר הזה באמת הטריד את מנוחתי, ממש, לפני הרבה שנים. ואז באמת נסיתי לחשוב, חשבתי לכיוון של 'שינוי', אבל אז נזכרתי בדברים שראינו ברש"י. אתם זוכרים שאנחנו ראינו את רש"י על בישול בשמש, ההבדל בין תולדות חמה לתולדות האור, וראינו שעל ההבדל בין תולדות חמה לתולדות האור, אומר רש"י למה מותר לבשל בשמש:

דאין דרך בישולו בכך, וחמה באור לא מיחלפא דליגזר
הא אטו הא.

(רש"י שבת לט.)

כך הסביר רש"י, אין דרך בישולו בכך. בגלל שאין דרך בישולו בכך, בגלל שאף אחד לא מבשל בצורה כזאת, רש"י אמר שבישול

בשמש לא נחשב בישול, ונסינו להסביר את רש"י בשלוש צורות לפי דברי האחרונים.

אם אתה רואה מישהו לוקח מיחם, מעביר לכוס, ומעביר אחרי זה לעוד כוס – בוא נאמר שאתה אדם לא דתי, מה יש לך להגיד עליו? מה הוא עושה? אנחנו דתיים, רגילים לזה. אבל זה נראה מצחיק, זה נראה משונה. ויכול להיות שבגלל הדבר הזה לא נחשב איסור בישול כי אין דרך בישולו בכך, לא ככה מבשלים. כלי שני יכול להיות מקרים שאדם למשל שם בכוסות ומעביר תיונים, וכל אחד שם את התיון בכוס שלו. להעביר לעוד כוס, כלי שלישי, זה דבר שאף אחד לא מכין ככה. זה דבר חריג, ולכן אולי זה לא מוגדר ככלי לעניין בישול.

אם אתה לוקח את הגישה המציאותית זה דבר אחד, אבל אם אתה לוקח את הגישה ההלכתית אתה יכול להגיד שבעקרון כלי שני צריך להיות מותר, אלא שבדברים מסוימים זה נראה כמבשל, ואז דווקא יותר קל לנו, כי אז כלי שלישי עוד יותר לא נראה כמבשל. בכלי שני צריך להחמיר, אבל אם אתה עושה כלי שלישי – דווקא סברת 'מחזי כמבשל' היא טובה פה, כי כלי שלישי באמת לא נראה כמבשל. להגיד סברות במחזי כמבשל שזה דרבנן זה יותר קל, להגיד סברות בדבר מהותי, בהגדרת בישול, זה יותר מסובך קצת. כלומר, דווקא לפי השיטה של 'מחזי כמבשל' הרבה יותר קל לי להגיד את מה שאני אומר עכשיו.

עכשיו צריך לדון אם אנחנו אומרים באופן כללי שכלי שלישי לא מבשל, או שכל דבר אנחנו מתחילים לבדוק, מתי רגילים, מתי לא רגילים.

אתם שמתם לב שמהשיעור הראשון אני כל הזמן מושך לכיוון ההלכתי, אני גם חושב שיותר קל להסביר דברים בצורה הזאת, כי להגיד שמציאותית שום דבר לא מתבשל בכלי שני, ובכלי ראשון כן מתבשל, למרות שהטמפרטורה יותר נמוכה לפעמים בכלי ראשון,

אני חושב שזה יותר קשה. ולכן לי נח לקחת את הפסק של הרב פיינשטיין ולהסביר אותו לא כמו הרב פיינשטיין, אני מבין שהרב פיינשטיין לא הסביר ככה, אני חושב שעד היום הזה המחלוקת ההלכתית או המציאותית היא קריטית עד היום הזה. וכל מי שלא מכין תה בשבת הוא בגישה המציאותית. ומי שמכין תה בשבת, אז או שהוא הולך עם הרב פיינשטיין, או שיותר מסתבר שהוא פשוט ילך בגישה ההלכתית, ולכן הוא יכין תה בכלי שלישי.

עד לפני כמה שנים לא היתה לנו בעיה, כי היית אומר לאנשים 'תכין תמצית לפני שבת' וזהו. הבעיה בשנים האחרונות שלשאל 'מי רוצה תה?' זה לא שאלה לגיטימית, מה צריך לשאול? 'איזה תה אתה רוצה?' – זאת שאלה באמת. אתה יכול להגיד 'בוא נחמיר בזה'. מצד שני אתה אומר שאם יש פה סיבות טובות להקל, וזה חלק מהעונג שבת, הרב פיינשטיין הקל, והרב עובדיה ביביע אומר חלק ז אורח חיים סימן נ, הוא מחמיר בכלי שני אבל מקל בכלי שלישי, ומביא עוד פוסקים שהקלו, וראינו שהפרי מגדים הקל בזה. יש סיבות טובות להקל. גם מדברי החזון איש נראה שהיה מקום להקל אפילו בכלי שני, רק שהחזון איש אומר שנהגו להחמיר בכלי שלישי, ואין סיבה לחלק בין כלי שני לכלי שלישי, אז תחמיר בכלי שלישי. אבל יש גם סיבות להקל, ויש סיבות להחמיר, כל אחד ינהג כמנהגו, אבל לפחות מי שמקל שיבין את הסברות למה להקל.

אז מורי ורבותי, אנחנו נעצור כאן, אני אשלח לכם דפים, מה יותר טוב בפורים מאשר ללמוד דין עירו.